

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבויעי

פרשת חקת, תשס"ה
מספר 608מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מה בין "מי מריבה" ל"מסה ומריבה"?

ישנה זיקה ברורה בין פרשיית "מי מריבה" המתרחשת בקדש שבמדבר צין והמוכאת בפרשתנו, לבין פרשיית "מסה ומריבה" שברפידים במדבר סין, המתוארת בפרשת "בשלח". המשותף לשתי הפרשות הוא בקשת מים מצד העם, פניית משה אל ה' וההוראה של ה' להוציא לעם מים מן הסלע. ההבדלים המרכזים בין שתי הפרשות הם: א. ב"מסה ומריבה" הייתה הוראת ה' להכות בסלע, וב"מי מריבה" - לדבר אל הסלע. ב. ב"מסה ומריבה" פעל משה לפי צו ה', ואילו ב"מי מריבה" הוא פעל בניגוד מוחלט לצו זה והכה בסלע פעמיים. מה משמעות ההבדל באופן הוצאת המים מן הסלע, ומדוע נהג משה אחרת מאשר צווה?

לשאלות אלה ניתנו תשובות רבות ושונות. להלן תשובה אחת המוצעת במדרש המובא בילקוט שמעוני לפרשתנו (רמז תשסג):¹

'ודברתם אל הסלע' (במ' כ:ח), והכיתם לא נאמר אלא 'ודברתם'. אמר לו: כשהנער קטן רבו מכה אותו ומלמדו, כיון שהגדיל - בדבור הוא מייסרו. כך אמר הקב"ה למשה: כשהיה סלע זה קטן הכית אותו, 'והכית בצור' (שמ' יז:ו), אבל עכשיו 'ודברתם אל הסלע', שנה עליו פרק אחד והוא מוציא מים.

הדרשן בדרשתו ממשיל את הסלע לנער. כאשר הנער עדיין קטן, הרב משתמש גם בשבט כדי לחנכו, אך משבגר הנער, על הרב להניח דרך זו ולעבור לחינוך בדרך של דיבור.² כך גם ברפידים שבספר שמות היה על משה להכות על הסלע, ואילו בקדש שבספר במדבר לדבר אליו. אך יש לשאול כיצד הנמשל הולם את המשל? מה עניין בגרות אצל סלע? נראה כי הדרשן רואה בסלע עצמו משל נוסף. הסלע הוא משל לעם ישראל; ברפידים, בשנה הראשונה ליציאת מצרים, היה העם בבחינת נער קטן. לאחר ארבעים שנה בקדש עבר העם תהליך התבגרות כנער שהגדיל. להסבר המדרש בדרך זו יש אחיזה בכתובים. את פניית העם ברפידים רואים משה וה' כניסיון שמנסה העם את ה'. משה שואל את העם: "מה תריבון ועדי, מה תנסון את ה'" (שמ' יז:ב) והמקום נקרא "מסה ומריבה" "על ריב בני ישראל ועל

¹ **ילקוט שמעוני**, מהדורת הימן-שילוני, ירושלים תשמ"ו, עמ' 437-438. המדרש מובא בילקוט גם לספר תהילים מזמור עח, רמז תתיט.

² הרב נריה גוטל עסק בהרחבה בשאלת ההכאה כאמצעי חינוכי במאמרו: "'חושך שבטו שונא בנו'? הכאת ילדים: בין 'הלכה' ל'הלכה למעשה' - לדרכה של מדיניות חינוכית-הלכתית", **בשדה חמ"ד**, 43 2-3 (תש"ס), עמ' 119-139. המאמר פורסם שוב ב**שנה בשנה**, (תשס"ב), עמ' 169-190.

נס'תם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין" (שם:ז). גם חכמים הבחינו בחולשה הרוחנית של העם באירוע זה: "מאי לשון 'רפידים'? ... רבי יהושע אומר: שריפו עצמן מדברי תורה" (סנהדרין, קו ע"א).³ כאשר זה מצבו הרוחני של העם, יש להתייחס אליו כאל ילד קטן ולכן נצטווה משה להכות את הסלע.

לעומת זאת בקדש אין התורה רואה בבקשת העם חוסר אמונה מצדם ורצון לנסות את ה'. אומנם היה שם ריב עם ה', אך לא ניסיון: "המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם" (כ:יג). החכמים הבחינו בכך, ודרשו את הפסוק "ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן" (שם:א): "'כל העדה' - צדיקים וכשרים" (ילקוט שמעוני, שם). ה' רואה בכך התנהגות בוגרת, ובהתאם למצב זה של העם הוא מורה למשה לדבר אל הסלע, ולא להכותו. למרות שמשה לא היה צריך להכות על הסלע, הוא נצטווה לקחת את המטה, ובכך מדגיש ה' את המעבר של העם מקטנות לבגרות כמי שאומר: בעבר הייתם קטנים ונזקקתם למטה והיום כאשר בגרתם אין בו צורך.

לאחר הבהרת דברי המדרש, יש לשאול האם משה אינו מודע לתהליך ההתבגרות שעבר על העם? מדוע הוא אינו מדבר אל הסלע ועוד מגדיל לעשות ומכהו פעמיים? נראה להציע, שלא כמו ה' הרואה כול, משה ממשיך לספוג את הטענות הקשות של העם דבר יום ביומו ולכן מתקשה לראות את התהליך שעבר העם. כאשר הוא מוצא עצמו באותה סיטואציה שחווה ארבעים שנה קודם לכן, לא זו בלבד שאין הוא חש בתהליך התבגרותו של העם, אלא שמנקודת ראותו יש משום נסיגה בעובדה שדבר לא השתנה בהתנהגותם בתקופה כה ארוכה. מצב זה מתסכל אותו, ואת תסכולו הוא מבטא בדבריו הקשים "שמעו נא המרים" (שם:י) ובהכאת הסלע לא פעם אחת אלא פעמיים, כראוי למצבו הירוד של העם.

ה' רואה כישלון מנהיגותי בחוסר היכולת של משה לראות בתהליך ההתבגרות שעבר על העם, ועל כן תגובתו היא: "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל, לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם" (שם:יב).

ד"ר גלעד ששון

המחלקה לתלמוד, המרכז ללימודי יסוד ומכללת צפת

³ האירוע שבא לאחר "מסה ומריבה" הוא מלחמת עמלק. כאשר משה מספר בספר דברים על מלחמה זו הוא מציין את מצבו הרוחני הירוד של העם באותה תקופה: "ואתה עייף ויגע ולא ירא א-להים" (דב' כה:יח). וכך דרשו במכילתא דרבי ישמעאל בשלח, מסכתא דעמלק פרשה א, מהדורת הורוויץ-רבין, עמ' 176: "'ולא ירא א-להים' - אלו ישראל שלא היו בידם מצות". יש שפירשו שהדברים אמורים בעמלק, כמו בספרי במדבר פח, מהדורת הורוויץ, עמ' 87.

